

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt „Uczenie się przez działanie. Innowacyjny program nauczania «Poznać i zrozumieć świat» do edukacji wczesnoszkolnej” jest finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Program Operacyjny Kapitał Ludzki, działanie 3.3.4. Modernizacja treści i metod kształcenia – projekty konkursowe.

Pakiet doświadczeń i obserwacji

Eksperymentatorium, czyli klasowe doświadczenie

Uczenie się przez eksperymentowanie, doświadczenie i manipulowanie jest ulubioną formą aktywności dzieci, podczas których zdobywają nowe wiadomości i rozbudzają swoją wyobraźnię. Uczniowie – badacze samodzielnie odkrywają otaczającą ich rzeczywistość, uczą się twórczo działać, samodzielnie wyciągają wnioski. Zadaniem nauczyciela jest stworzenie warunków do takiego „eksperymentowania”, dzięki któremu uczniowie nabywają nową wiedzę i umiejętności przydatne w życiu codziennym, a jednocześnie świetnie bawią się, zaspakajając swoją naturalną ciekawość poznawczą.

Prezentowane eksperymntatoria wpisują się w innowacyjne założenia programu „**Poznać i zrozumieć świat**” w zakresie kształtowania umiejętności formułowania wniosków opartych na obserwacjach oraz umiejętności uczenia się przez doświadczenie, odkrywanie, eksperymntowanie. Korelują z wyróżnionymi w programie głównymi obszarami, szczególnie dedykowane są obszarowi: **Ja i moja rodzina**, tj. treściom związanym z przyrodą w życiu dziecka i rodziny.

Eksperymentatoria zbudowane są w taki sposób, aby nauczyciel miał możliwość kreatywnego ich wykorzystania w realizacji treści dowolnego obszaru tematycznego proponowanego w programie.

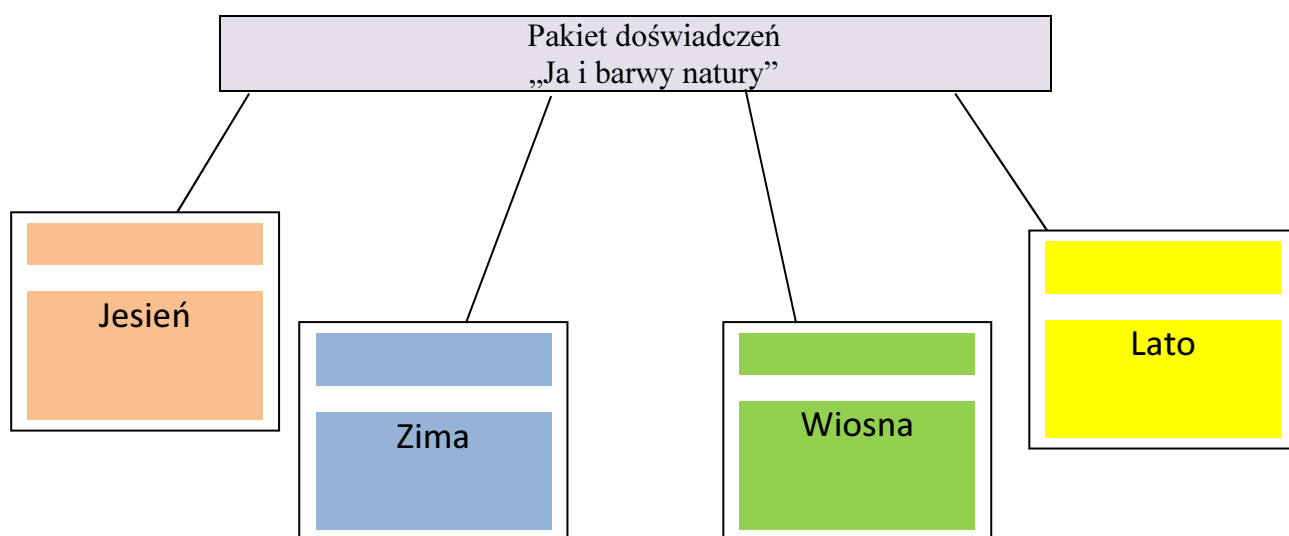
Nauczyciel może wykorzystać eksperymntatoria na różne sposoby:

- zastosować wybrane doświadczenia danego eksperymntatorium w realizacji pojedynczych zajęć edukacyjnych zaplanowanych w bloku tematycznym, np. wybrane doświadczenie może być wstępem do pracy z tekstem literackim,
- zaplanować zajęcia z użyciem wszystkich proponowanych doświadczeń, doprowadzając w konsekwencji do powstania „dziecięcego dzieła”, sugerowanego w opisanym eksperymntatorium,
- zaplanować zajęcia z użyciem wszystkich proponowanych doświadczeń, zmieniając „produkt finalny” – „dziecięce dzieło” w zależności od tematyki zajęć.

Ideą tak zbudowanych eksperymntatoriów jest pobudzanie do kreatywności nie tylko uczniów, ale i nauczyciela, a także wzbogacanie środowiska uczenia się o nowe zasoby, np. nowe doświadczenia, wytwory uczniowskie, miejsca do samodzielnego eksperymntowania.

Pakiet doświadczeń „Ja i barwy natury” zawiera zestaw czterech eksperymntatoriów inspirowanych czterema porami roku.

Pakiet doświadczeń i obserwacji

Działania proponowane w eksperymentatoriach mają na celu kształcenie umiejętności opisanych w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*, które również zawarte są w *Programie „Poznać i zrozumieć świat”*.

JESIEŃ – doświadczenia

Malujemy naturą

1. **Cel:** uzyskanie barwników naturalnych z materiału przyrodniczego.
2. **Materiały:** owoce i warzywa dające kolor (np. owoce aronii, śliwy, plastry buraka), kwiaty o kolorowych płatkach (np. kolorowe astry, róże, nasturcje), liście roślin, tektura, drewniany tłuczek, kartki papieru, pisaki.
3. **Działanie:** uczeń układa na tekturce wybrany materiał przyrodniczy, nakłada kratkę i wyciska barwę drewnianym tłuczkiem. Powstają kolorowe plamy na podłożonej tekturce oraz kartce.
4. **Wniosek:** rośliny mają swoje barwniki, możemy je uzyskać przez wyciskanie.
5. **Efekt końcowy:** ozdobna kartka z kolorowymi plamami. Można użyć pisaków do dorysowania dodatkowych elementów ozdobnych, np. łądyg.
6. **E – eksperymentatorium:** kolorowanie jesiennego rysunku, składanie barwnych puzzli.

Farbujemy serwetki

1. **Cel:** wykorzystanie barwników naturalnych do farbowania tkanin.
2. **Materiały:** naturalna tkanina w jasnym kolorze (len, bawełna), sznurek lub gumki recepturki, garnek, kuchenka elektryczna lub gazowa, woda, rośliny barwiące na kolor:
  - czerwony – jagody czarnego dzikiego bzu, korzeń buraka,
  - żółty – liście brzozy, suche złote łuski cebuli, kora dębu, liście gruszy, kurkuma,
  - błękitny – owoce tarniny, indygo.
3. **Działanie:** uczeń obwiązuje małe fragmenty przygotowanej tkaniny sznurkiem lub zawiązuje gumką. W wyniku tego powstaje kilka supłów. Następnie moczy tkaninę w zimnej wodzie. Nauczyciel w garnku zagotowuje wodę z wybranym barwnikiem. Do wrzącej wody wkłada przygotowane przez dzieci tkaniny. Czas barwienia w gotującej się wodzie – ok. 1 godz. Aby utrwalić kolor, można dodać ocet. Nauczyciel wyjmuje zabarwioną tkaninę i przekłada do zimnej wody. Ostudzoną tkaninę uczniowie płuczą, aby pozbyć się nadmiaru barwnika. Uczniowie rozwiązują supły i oglądają efekt pracy.

Pakiet doświadczeń i obserwacji

4. **Wniosek:** rośliny mają barwniki, które można wykorzystać. W miejscach, do których barwnik nie przedostał się, tkanina nie zmieniła koloru.
5. **Efekt:** małe serwetki, np. używane w klasie podczas śniadania, brzegi serwetki można wyrównać, wysuwając nitki – powstaną wtedy frędzelki lub duża serweta klasowa (praca zbiorowa).

Tworzymy barwy natury

1. **Cel:** uzyskanie barw owoców przez mieszanie farb plakatowych w kolorach podstawowych.
2. **Materiały:** farby plakatowe w kolorach: żółtym, niebieskim, czerwonym, kartki papieru, pędzle, owoce w różnych kolorach, palety (grube tekturki, drewniane palety).
3. **Działanie:** uczniowie obserwują owoce – kształt, kolor, wielkość, porównują, wyróżniają i nazywają barwy. Następnie, mieszając tylko kolory podstawowe, na przeznaczonych do tego paletach, dążą do uzyskania koloru najbardziej zbliżonego do barwy owocu.
4. **Wniosek:** uczniowie podają kolory, jakie uzyskali w trakcie mieszania barw podstawowych, np. kolor śliwki otrzymam ze zmieszania farby czerwonej z niebieską.
5. **Efekt:** martwa natura – „Jesienne owoce” .

Mieszamy barwy na oknie

1. **Cel:** uzyskanie barw pochodnych z barw podstawowych przez nakładanie kolorowej folii.
2. **Materiały:** figury geometryczne z kolorowej przezroczystej folii, przezroczysta taśma klejąca, szyba okienna lub gruba folia przezroczysta rozpięta w klasie, ewentualnie przezroczyste podkładki.
3. **Działanie:** uczniowie manipulują figurami geometrycznymi z kolorowej folii, układają różne kompozycje. Nakładając na siebie figury z barw podstawowych, tworzą barwy pochodne. Kompozycje powstają w taki sposób, aby można je było oglądać pod światło.
4. **Wniosek:** nałożone na siebie barwy podstawowe dają barwy pochodne.
5. **Efekt:** barwne kompozycje z figur geometrycznych.
6. **E – eksperymentatorium:** kolorowanie obrazka z ukrytym elementem

Proponowany produkt finalny

Wykorzystanie barw podstawowych i pochodnych podczas wykonywania pracy zespołowej „Jesienny bukiet” – technika malowania palcami, stemplowania dłonią.

Materiały: farby akrylowe – czerwona, żółta, niebieska, papier biały dużego formatu, pojemniki na farbę i pędzelki – po trzy dla każdej grupy, palety do mieszania kolorów, wilgotne ściereczki do wycierania rak (dla każdego ucznia).

Pakiet doświadczeń i obserwacji

ZIMA – doświadczenia

Jaki jest śnieg?

1. **Cel:** obserwacja związku zmiany stanu skupienia ze zmianą barwy (białej na szarą).
2. **Materiały:** śnieg, szklany pojemnik.
3. **Działanie:** uczniowie obserwują topnienie śniegu – zamiany ciała stałego w ciekły; obserwują zmianę koloru.
4. **Wniosek:** ze śniegu powstała woda, kolor z białego stał się szary (brudny). To doświadczenie może być wykorzystane w snuciu przypuszczeń co do przyczyny koloru wody pośniegowej.

Jak przemienić białe w szare?

1. **Cel:** uzyskanie szarego koloru z koloru białego.
2. **Materiały:** farby plakatowe, szeroki pędzel, patyk, papier z bloku, pojemnik na wodę, wilgotna ściereczka, paleta do mieszania farb.
3. **Działanie:** uczniowie, eksperymentując z wybranymi przez siebie kolorami z palety farb, dążą do uzyskania wielu odcieni szarości. Za każdym razem do koloru białego dodają tylko jeden, inny, wybrany przez siebie, kolor.
4. **Wniosek:** dodając do koloru białego kolor czarny, uzyskamy kolor szary. Odcień szarości zależy od ilości zastosowanych kolorów białego-czarnego.
5. **E –eksperymentatorium:** znajdowanie różnic.

Co to jest walor?

1. **Cel:** uzyskanie różnych odcieni koloru szarego (gama szarości – walor).
2. **Materiały:** pięć przezroczystych pojemników z wodą zmieszaną z białą farbą, kropłomierz lub pipeta, czarny tusz dla każdej grupy.
3. **Działanie:** uczniowie w grupach tworzą walor barwy szarej przez wkraplanie do kolejnych pojemników coraz większej liczby kropli czarnego tuszu, np. jedna kropla do pierwszego pojemnika, trzy krople do drugiego, sześć – do trzeciego itd.
4. **Wniosek:** natężenie barwy szarej zwiększa się wraz z ilością dodawanego czarnego tuszu.

Białe w czarne, czarne w białe, czyli jak powstaje szare?

1. **Cel:** uzyskanie takiego samego odcienia koloru szarego przez zmieszanie barwy białej i czarnej.
2. **Materiały:** dwa przezroczyste pojemniki: jeden z rozcieńczoną farbą białą, drugi z rozcieńczoną farbą czarną, farby – biała i czarna, pędzle do każdej farby, ściereczka – dla każdej grupy.
3. **Działanie:** uczniowie w grupach eksperymentują – dążą do uzyskania takiego samego odcienia szarości w obu pojemnikach, dodając białą farbę do pojemnika z czarną farbą, a czarną farbę do pojemnika z białą.
4. **Wniosek:** aby uzyskać ten sam odcień szarego, trzeba użyć więcej białej farby niż czarnej. Uwaga! Podczas aranżacji wnętrza łatwiej pomalować jasną ścianę na inny kolor niż przemalować ciemną.
5. **E – eksperymentatorium:** obserwacja, jak kolor wpływa na wrażenia – złudzenia optyczne.

Pakiet doświadczeń i obserwacji

Proponowany produkt finalny

Wykorzystanie waloru (gamy jaśniejszych i ciemniejszych tonów szarości) do stworzenia kompozycji „Zimowy park” – technika malowania szerokim pędzlem i patykiem farbami plakatowymi z użyciem kreski i plamy.

Rozpoznajemy różne faktury

1. **Cel:** rozróżnianie różnych faktur na podstawie wyglądu, opisu i dotyku.
2. **Materiały:** kawałki tkanin o różnej fakturze (sztruks, aksamit, futro, moher), różne rodzaje papieru (tektura falista, gładka, pergamin, kartka bloku technicznego, bibuła gładka, karbowana), piórka, włóczki gładkie i puszyste, nieprzezroczysty worek, np. na obuwie zmienne, opaski na oczy.
3. **Działanie:** uczniowie w parach oglądają zgromadzony materiał badawczy – poznają go za pomocą wzroku i dotyku, porównują faktury. Przeprowadzają zabawy, np.:
  - jeden uczeń opisuje wybrany przez siebie materiał, a drugi rozpoznaje go po opisie,
  - jeden uczeń umieszcza wybrany materiał w worku, a drugi opisuje go na podstawie wrażeń dotykowych.
4. **Wniosek:** materiały mają różną fakturę, są różnej grubości, jedne są sztywne, inne miękkie, jedne są przyjemne w dotyku, inne kłują itd.

Bawimy się fakturą

1. **Cel:** wykonanie odbitek materiałów tekstylnych o różnej fakturze – grafika.
2. **Materiały:** tkaniny o różnej fakturze, czarna farba plakatowa, pędzle szerszy i węższy, pojemnik na wodę, ściereczka, blok rysunkowy, szmatka lub gąbka do przyciskania, gazeta lub podkładka do pracy plastycznej.
3. **Działanie:** uczniowie czarną farbą pokrywają kawałki materiałów o różnych fakturach, odbijają je, przykładając kartkę na tkaniny i delikatnie dociskając ją przy pomocy szmatki lub gąbki.
4. **Wniosek:** zbyt duża ilość farby powoduje, że nie widać faktury materiałów, a na papierze pozostają ciemne plamy. Aby otrzymać widoczną fakturę materiału, należy odbijać ją na kolejnych kartkach bez ponownego malowania farbą.

Proponowany produkt finalny

Wykorzystanie różnorodnych faktur tkanin do wykonania portretu bohatera lektury *Zaczarowana zagroda* A. i C. Centkiewiczów – pingwina Elegancika, technika holografu (połączenie *collage'u* i grafiki):

- 1) przygotowanie matrycy (techniką *collage'u*):
  - na grubej tekturce narysować pisakiem obraz lub posłużyć się szablonem,
  - na szkicu przykleić kawałki materiałów o różnej fakturze (im bardziej różnorodna, tym obraz wyjdzie ciekawszy, pamiętać, aby faktury leżące obok siebie znacznie się różniły).
- 2) odbijanie (technika grafiki):
  - pomalować czarną farbą matrycę,
  - położyć na matrycę kartkę z bloku,
  - delikatnie, ale dokładnie dociskać kartkę szmatką lub gąbką.

Materiały: gładka tektura, tkaniny o różnej fakturze, włóczki gładkie i puszyste, klej, nożyczki, farby plakatowe, pędzle szerszy i węższy, pojemnik na wodę, ściereczka do wycierania pędzli, blok rysunkowy, szmatka lub gąbka do przyciskania, gazety lub podkładki do prac plastycznych.

Pakiet doświadczeń i obserwacji

WIOSNA – doświadczenia

Tworzymy tęczę

1. **Cel:** uzyskanie rozszczepienia światła przy pomocy pryzmatów.
2. **Materiały:** pryzmat, źródło światła (latarka), biała kartka jako ekran.
3. **Działanie:** uczniowie oglądają film będący pokazem wykonania doświadczenia z użyciem pryzmatu – „Jak stworzyć tęczę?”. Następnie w parach wykonują to doświadczenie.
4. **Wniosek:** światło białe po przejściu przez pryzmat daje na ekranie barwną wstęgę. Na jej końcach są barwy: czerwona i fioletowa.
5. **E – eksperymentatorium:** film poglądowy „Jak stworzyć tęczę?”.

Tworzymy tęczę II

1. **Cel:** samodzielne uzyskanie rozszczepienia światła.
2. **Materiały:** kartka białego papieru, szklanka z wodą (napęczniona do połowy), lampka nocna.
3. **Działanie:** uczniowie eksperymentują, mając do dyspozycji wskazane materiały i kierując się pytaniem nauczyciela: „Jak sprowadzić tęczę na kartkę papieru?”.
Uwaga! Efekt eksperymentu jest bardziej widoczny w klasie przy zaciągniętych rolkach.
4. **Wniosek:** Na kartce – przy odpowiednim skierowaniu światła lampki na szklankę – pojawia się tęcza. Szklankę należy trzymać nad kartką.

Tęcza w bańkach mydlanych

1. **Cel:** uzyskanie kolorów tęczy na bańkach mydlanych.
2. **Materiały:** płyn do mycia naczyń – 250 ml, naczynie z ciepłą wodą – 750 ml, gliceryna (dodaje bańkom mydlanym wytrzymałość, sprężystość) – 10 kropli, przyrządy do dmuchania baniek, np. słomki z przyciętymi i rozszerzonymi końcówkami, sznurki do tworzenia dużych baniek, bawełniane rękawiczki.
3. **Działanie:** uczniowie przygotowują miksturę do tworzenia baniek:
  - do naczynia wlewają ciepłą lub letnią wodę (750ml), płyn do mycia naczyń (250 ml), glicerynę (10 kropli),
  - mieszają miksturę.Uczniowie wykonują doświadczenie, zanurzając w miksturze przygotowane przyrządy i wydychając bańki. Obserwują tworzące się na bańkach barwy tęczy. Bawią się bańkami – np. chwytają je w dłonie w rękawiczkach i bez rękawiczek. Obserwują różnice. Uwaga! Najlepsze efekty doświadczenia uzyskuje się, jeżeli wykonana mikstura zostanie odstawiona na co najmniej 10 godzin.
4. **Wniosek:** w bańkach mydlanych obserwujemy kolory tęczy. Dzięki rękawiczkom możliwe jest odbijanie bańki dłonią.

Jakie kolory ma tęcza?

1. **Cel:** poznanie kolorów tęczy.
2. **Materiały:** miska z wodą, lusterko, kredki świecowe, biała kartka papieru.
3. **Działanie:** uczniowie w parach wykonują doświadczenie w słoneczny dzień:
  - jedna osoba wykonuje zajaczki przy pomocy lusterka (do miski wypełnionej wodą wkłada lusterko. Manipuluje nim, aby na jasnej ścianie uzyskać „tęczowego zajaczka”),

Pakiet doświadczeń i obserwacji

- druga osoba obserwuje odbity kolorowy promień świetlny i przygotowuje kredki świecowe w kolorach, jakie zaobserwowała.

Uczniowie ustalają kolory tęczy.

6. **Wniosek:** tęcza ma siedem kolorów: czerwony, pomarańczowy, żółty, zielony, niebieski, granatowy, fioletowy.

Eksplozja kolorów

1. **Cel:** obserwacja mieszania się kolorów.
2. **Materiały:** mleko, woda, płyn do naczyń, pipeta, patyczki higieniczne (do uszu), barwniki spożywcze, okulary ochronne, talerz głęboki, pojemniki na barwniki.
3. **Działanie:** uczniowie wlewają mleko do talerza, wybrane kolory barwników spożywczych rozrabiają niewielką ilością wody w osobnych pojemnikach, pipetą nabierają kolorowy barwnik i nakładają na mleko, np. 2 krople (tak postępują z kolejnymi barwnikami). Patyczek higieniczny moczą w płynie do naczyń, a następnie wkładają do mleka. Obserwują mieszanie się kolorów.
4. **Wniosek:** z czterech użytych barw tworzą się wielobarwne smugi i plamy na mleku.
Uwaga! Efekt „eksplozji kolorów” w mleku zawdzięczamy obecności tłuszczu, który pod wpływem płynu do mycia naczyń przemieszcza się, a ponieważ wcześniej był zabarwiony, mieszają się kolory.

Chromatografia bibułowa

1. **Cel:** obserwacja rozszczepiania się barw.
2. **Materiały:** pasek bibuły filtracyjnej, ocet, pisak, np. w kolorze brązowym, przezroczysty pojemnik, np. słoik lub szklanka.
3. **Działanie:**
  - I etap doświadczenia wykonuje sam nauczyciel – do szklanek wlewa ocet (ok. 1 cm do każdej szklanki),
  - II etap doświadczenia wykonują uczniowie – na pasku bibuły każdy uczeń rysuje pisakiem kreskę (ok. 2 cm od jednego z końców), następnie pasek wkłada do szklanki z octem, tak aby pasek był ustawiony pionowo (część z narysowaną kreską wystaje ponad octem).Uczniowie obserwują „wspinającą się” ciecz i rozdzielające się barwniki koloru, np. brązowego.
6. **Wniosek:** „wspinająca się ciecz” powoduje rozszczepienie się barw na bibule.
Uwaga! Istotą chromatografii jest przepuszczanie mieszaniny przez jakiś ośrodek, w którym poszczególne składniki mieszaniny wędrują z różnymi prędkościami i dzięki temu zostają rozdzielone. Nazwę jako pierwszy użył Michał Siemionowicz Cwiet (rosyjski botanik i chemik).

Proponowany produkt finalny

Zastosowanie motywu tęczy do wykonania obrazu „Tęczowy deszcz”; technika – lanie kolorowego wosku na płótno:

Materiały: kolorowe kredki świecowe (w różnych odcieniach kolorów tęczy), podobrazie malarskie dla każdego dziecka (płótno naciągnięte na drewnianą ramkę i zagruntowane) lub

Pakiet doświadczeń i obserwacji

gruba biała tektura, taśma klejąca, suszarka do włosów, nożyczki, kartka z bloku rysunkowego, klej, pisaki.

Wykonanie: uczniowie układają kredki świecowe, tak aby tworzyły tęczę (użycie większej liczby kredek daje bardziej efektowną – kolorową i „większą” pracę). Ułożone kredki mocują taśmą klejącą do tektury w górnej jej części. Następnie „wywołują deszcz” – na postawioną pionowo tekturkę z kredkami kierują strumień gorącego powietrza z suszarki. Kredki świecowe topią się, a spływający воск tworzy barwne smugi i plamy.

Na powstałym obrazie domalowują pisakami resztę deszczowego krajobrazu (np. postacie pod parasolem) lub dokleją elementy przygotowane i wycięte z kartki z bloku rysunkowego. Do wykończenia obrazu można zastosować różne techniki, np. wydzierankę, malowanie farbami.

Pakiet doświadczeń i obserwacji

LATO – doświadczenia

Wycieczka po skarby (park, pole, las, łąka)

1. **Cel:** obserwacja przyrody ożywionej i nieożywionej, gromadzenie materiału przyrodniczego do doświadczeń.
2. **Materiały:** lornetki, lupy, aparaty fotograficzne, pojemniki na materiał przyrodniczy. Gromadzimy materiał typu: piasek, żwir, kamyki, ciekawego kształtu gałązki, szyszki, liście, w tym igły itp.
3. **Działanie:** uczniowie obserwują przyrodę ożywioną, używając lornetek i lup. Zwracają uwagę na barwy. Fotografują ciekawe miejsca i elementy przyrody, których nie mogą zebrać. Zbierają materiał przyrodniczy, który zostanie wykorzystany podczas zajęć w szkole.
4. **Wniosek:** uczniowie samodzielnie formułują wnioski z obserwacji.
5. **E – eksperymentatorium:** wypełnianie odpowiedniego (wybranego) rysunku „Na wycieczce” zaobserwowanymi podczas wycieczki kolorami.

Jak bawić się skarbami?

1. **Cel:** wspomaganie integracji sensorycznej.
2. **Materiały:** dotykowe pudełko (np. pudełko po butach z otworem na włożenie reki), materiały zebrane przez dzieci podczas wycieczki, inne materiały przyrodnicze, np.: muszelki, ryż, kłosa zbóż, pojemniki na materiał, duże plastikowe tace.

Zabawa 1.

Działanie: uczniowie wkładają rękę do pudełka, w którym umieszczone są różne „skarby”. Ich zadaniem jest odgadnięcie, jakiego przedmiotu dotykają.

Zabawa 2.

Działanie: uczniowie w parach układają sekwencję złożoną z elementów zebranego materiału przyrodniczego:

- pierwszy uczeń układa pierwszy element, np. szyszkę,
- drugi uczeń dokłada np. igły i tłumaczy, dlaczego wybrał taki element (np. szyszka pochodzi z drzewa iglastego albo szyszkę znalazłem obok igieł).

Kolejny element ułożony przez następnego ucznia również musi nawiązywać do poprzedniego.

Zabawa 3.

Działanie: uczniowie przesypują, mieszają, rozdzielają, rozgarniają, manipulują materiałami niestrukturalizowanymi: ryż, groch, piasek, kamyki, żwirek, muszelki. Wszystko wykonują dłońmi (te same ćwiczenia można wykonać stopami).

Zabawa 4.

Działanie: uczniowie układają na tacach „obrazy”, wykorzystując materiał przyrodniczy.

3. Wnioski:

- materiał przyrodniczy ma różne kształty, wielkość, może być w dotyku zimny, np. kamień, chropowaty fragment kory z drzewa itp.,
- elementy materiału przyrodniczego można w różny sposób ze sobą powiązać (np. na podstawie kształtu, koloru, miejsca znalezienia, przynależności do gatunku),
- wykorzystywany materiał jest różnej wielkości, powoduje różne odczucia (doznania dotykowe),
- materiał przyrodniczy można wykorzystać do zabawy, trzeba tylko mieć wyobraźnię.

Pakiet doświadczeń i obserwacji

Mokre, suche pranie

1. **Cel:** odpowiedź na pytanie: „Co zrobić, żeby pranie szybciej wyschło?”.
2. **Materiały:** dwie chusteczki płócienne, woda, sznurek, klamerki.
3. **Działanie:** uczniowie w parach namaczają chusteczki, jedną wykręcają i rozprostowaną wieszają na sznurku. Drugą chusteczkę, niewykręconą, również wieszają na sznurku. Stawiają pytanie, która z nich szybciej wyschnie; odpowiedź uzyskują przez obserwację.
4. **Wniosek:** szybciej wysycha chusteczka, która została pozbawiona nadmiaru wody. Pranie szybciej wyschnie, jeśli przed rozwieszeniem jest wyżęte (ma większą powierzchnię parowania).

Mokre, suche rośliny

1. **Cel:** odpowiedź na pytania: „Czy płatki kwiatów i liście zawierają wodę?” „Jak pozbyć się wody z roślin?”.
2. **Materiały:** płatki kwiatów, liście pietruszki, liście sałaty, różne materiały do prób wyciskania wody z roślin, np. gąbki, bibuły filtracyjne, chusteczki higieniczne, gazety i czasopisma.
3. **Działanie:**
  - I etap – uczniowie rozcierają w dłoniach materiał roślinny,
  - II etap – uczniowie za pomocą różnych materiałów pozbywają się wody z roślin.
4. **Wnioski:**
  - rośliny zawierają wodę.
  - aby pozbyć się wody z roślin, należy użyć materiałów, które tę wodę wchłoną. Materiału roślinnego nie można wykręcić jak prania. Proces pozbywania się wody przebiega szybciej, gdy materiał wchłaniający mocno przyciśniemy (obciążymy).

Mokre w mokrym

1. **Cel:** obserwacja mieszania się barw, tworzenie rysunku wybranego ekosystemu.
2. **Materiały:** farby akwarelowe, pędzle, pojemniki na wodę, blok rysunkowy, pisaki.
3. **Działanie:** uczniowie:
  - nawilżają wodą kartkę z bloku rysunkowego,
  - na mokrą powierzchnię nanoszą różne kolory farby akwarelowej,
  - obserwują zlewanie i łączenie się ze sobą barw,
  - po wyschnięciu kartki dorysowują elementy pisakiem, aby stworzyć obraz wybranego ekosystemu.
4. **Wniosek:** na mokrym papierze farby mieszają się, tworząc plamy. Przez zmieszanie farb tworzą się nowe kolory.
5. **E – eksperymentatorium:** wypełnianie odpowiedniego (wybranego) rysunku „Na wycieczce” zaobserwowanymi podczas wycieczki kolorami.

Proponowane produkty finalne

1. Tworzenie kompozycji „Barwne kwiaty” – technika *frottage* z wykorzystaniem przedmiotów naturalnych.

Materiały: kolorowe kredki woskowe, piórka, zasuszone liście i kwiaty, sznurek, haftowane tkaniny, blok rysunkowy, podkładki.

Wykonanie: uczniowie na podkładce układają kompozycję z przygotowanych elementów. Następnie nakładają kartkę z bloku rysunkowego i pocierają kredką woskową (można użyć różnych kolorów). Na kartce uzyskują odbitkę elementów z widoczną fakturą.

Pakiet doświadczeń i obserwacji

2. Tworzenie kompozycji otwartej „Wspomnienie z wycieczki” – technika *collage* z użyciem materiału przyrodniczego.

Materiały: różnorodny materiał przyrodniczy zebrany na wycieczce (zasuszone liście i kwiaty), zdjęcia przedstawiające ciekawe miejsca lub okazy przyrodnicze, biała tektura, różnego rodzaju kleje (w zależności od łączonego materiału).

Wykonanie: uczniowie planują rozmieszczenie na tekturce zdjęcia (zdjęć) oraz pozostałych elementów, które tworzyć będą obraz. Następnie kolejno wszystko przyklejają.

Należy pamiętać o piasku, żwirku, kamyczkach czy muszelkach.

3. Tworzenie kompozycji przestrzennej „Ozdobne kamienie” – łączenie wybranych materiałów przyrodniczych (np. zasuszonych kwiatów, liści, muszelek) z kamieniem.

Materiały: kamienie, zasuszone kwiaty, liście, muszelki, materiały do łączenia elementów ze sobą – klej na gorąco lub plastelina.